

Palestina och Israel. 040113.

Innehåll

Sid

2 Palestinas historia. Från Sv. Uppslagsbok.

Från Svensk Uppslagsbok Band 22 Spalt 238-245.
(Red. avslutad 22/12 1951)

8 Palestina. Från NE.

Från www.ne.se 040113

10 Israel. Från NE.

Från www.ne.se 040113

20 Israel–Palestina-frågan. Från NE.

Från www.ne.se 040113

Palestinas historia. Från Sv. Uppslagsbok.

Från Svensk Uppslagsbok Band 22 Spalt 238-245.
(Red. avslutad 22/12 1951)

Förhistoria.

Genom de senaste årtiondenas intensiva arkeologiska forskning (se Palestinaforskning) är P:s förhistoria i sina huvuddrag numera ganska väl känd. Den börjar med rika fynd av skelettresten och grottboplatser (t.ex. Mugharet et-Tabun vid Karmel) från den äldre stenålderns mellersta del (acheuleen, mousterien), vilka ställa P. vid Frankrikes sida som centrum för paleolitisk forskning. Övergången från äldre till yngre stenålder, mesoliticum, är i P. bättre känd än i något annat land genom en av gravar och boplatser företrädd primitiv, keramiklös akerbrukskultur, natufien, från o. 8000—6000 f.Kr., uppbytt av en småväxt, långskallig ras, till sin typ närstående och sannol. besläktad med de tidigaste förhistoriska egyptierna. Stenverktygen från denna kultur äro ännu oslipade, men enkla stenbyggnader uppfördes, och åtskilliga benstatyetter av människor och djur ha påträffats— de döda begravas i liggande ställning med uppdragna ben och i vissa fall försedda med smycken.

Även den följande utvecklingen fram till högre åkerbrukskultur är i P. väl representerad, främst tack vare J. Garstangs epokgörande undersökningar i Jeriko på 1930-talet. Natufien-kulturen övergår o. 6000 f.Kr. i den yngre stenåldern, neoliticum, karakteriserad av

slipade stenverktyg och massiva stenbyggnader men till en början ännu utan keramik. Från denna tid ha i Jeriko påträffats hus med sorgfälligt lagda, kalktäckta och målade lergolv samt lerfigurer av husdjur och människor. Somliga byggnader kunna möjl. tolkas som tempel. Under 6:e årtusendet f.Kr. började man också anlägga stenkammargravar, s.k. megalitiska monument. Upptäckten av konsten att bränna lera till keramik följdes snart av kännedomen om metaller, och under 5:e årtusendet övergick neoliticum i kopparstenåldern, chalkoliticum, som varade till o. 3000 f.Kr. Chalkoliticum var en tid med fullt utbildat åkerbruk och en nästan explosionsartad utveckling på kulturlivets alla områden i Främre Orienten. Rikast utvecklade sig denna kultur i Mesopotamien, men även i P. ha under de två senaste årtiondena talrika fynd gjorts, bl.a. i Jeriko, Megiddo och Betsan. Flinttekniken stod synnerligen högt, och keramiken uppvisar en under senare perioder knappast överträffad elegans. Husen uppfördes av plankonvexa tegel på stenfundament i räta vinklar och dekorerades både in- och utvändigt med freskomålningar.

Omkr. 3000 f.Kr. börjar i Främre Orienten bronsåldern och den historiska tiden. P. var under bronsåldern kanaaneiskt och hade en ganska högt utvecklad kultur, belyst genom utgrävningar och fynd bl.a. i Megiddo, Betsan, Beth-jerach vid Gennesarets sydspets och Ai i mell. P. Politiskt var P. under denna tid nära anslutet till det egyptiska riket, stod under långa perioder under egyptisk förvaltning och spelade en viktig roll i Egyptens asiatiska politik (se Egypten, sp. 28 f.). Först med den egyptiska stormaktens fall (o. 1200 f.Kr.) och filistecernas och israeliter nas invandring börjar P:s egen historiska storhetstid.

K.H. (Krister Hanell, fil.dr. docent vid Göteborgs högskola, lektor vid Vasa högre allmänna läroverk i Göteborg.)

Historia.

P. hade redan tidigt förbindelser med Egypten av såväl fredlig som krigisk art; flera härskare i gamla riket gjorde erövringståg till P. Efter fördrivandet av hyksos underlade sig I8:e dynastien P. och Syrien till Euftrat. Fynden i al-Amarna och Bogazköy vittna om dåtida förhållanden och bl.a., att P. stått under babyloniskt kulturinflytande. Den övervägande semitiska befolkningen levde i småstater under egna furstar, som dels voro trogna egypterna, dels stodo i förbindelse med dessas fiender hettiterna och *chabiri*, hebreerna. Hettiterna gjorde norrifrån hotande framryckningar, till dess efter slaget vid Orontes o. 1290 f.Kr. mellan Ramses II och Chattusilis III ett fördrag kom till stånd. När hettiternas rike störtades genom den egeiska folkvandringen, bosatte sig filisteerna vid den feniciska kustens s. del, och efter dem fick hela P. (eg. Filisteen, hebr. *pelä'schäth*, grek. *palaisti'ne*) sitt namn. Under de senare ramassiderna ägde Egypten blott nominellt herravälde över P., som ej erkändes av de mäktigare furstarna, t.ex. Byblos' härskare. Före israeliternas invandring hade ammoniter, moabiter och edomiter satt sig fast i Östjordanlandet, och mot dem fingo israeliterna kämpa liksom mot filisteerna, de semitiska kanaaneerna och ett hettitiskt folkelement, som israeliterna funno kvar i landet. Ang. P:s historia till judarnas återvändande ur den babyloniska fångenskapen (538 f.Kr.) se Israel, sp. 779 ff. P. hörde därefter till det persiska väldet och bildade från 444 f.Kr. en sorts judisk kyrkostat inom den persiska satrapien Syrien. Från 198 f.Kr. hörde P. till seleukidernas rike. Gentemot Antiochos IV Epifanes' helleniseringssträvan utbröt mackabeer-upproret under Judas Mackabeus av hasmoneernas ätt och resulterade i ett av romarna gynnadt judiskt konungarike under hasmoneiska härskare. Pompejus gjorde P. 63 f.Kr. till en del av den romerska prov. Syria, varvid

hasmoneen Hyrkan II endast fick översteprästerlig värdighet. Caesar gjorde honom 47 f.Kr. till etnark med idumeen Antipater som rådgivare och dennes söner Fasael och Herodes som tetrarker. Den sistn. var 37—7 f.Kr. konung i ett rike, som omfattade större delen av P. Efter hans död blevo hans söner Archelaos, Herodes Antipas och Philippos tetrarker i Judea, Galilea och n. Östjordanlandet. Judea hade efter Archelaos' avsättning (6 e.Kr.) blivit romersk prokuratorisk provins, men det judiska synhedrion var forum för religiösa ärenden. 41—44 var Herodes den stores sonson, Agrippa I, konung i Judea, men efter hans död blev landet ånyo romersk prokuratorisk provins och ägde bestånd som sådan även efter judarnas uppror 66 och Jerusalems förstöring genom Titus 70. Då Hadrianus ville återuppbygga det förstörda Jerusalem som Aelia Capitolina och Bar Kochbas uppror däremot blivit kuvat, ändrades namnet Judea till Syria Palestina, senare förkortat till P. Omkr. 300 företogs en annan indelning: P. *prima*, Västjordanlandet s. om Jisreels slätt och Karmel till Berseba och kusten och en liten del av n. Östjordanlandet mitt emot Jeriko, P. *secz n'da*, Jisreels slätt, gamla Galilea och n. delen av gamla Gilead, P. *ter'tia* el. *Saluta'ris* landet mellan de 2 flikarna av Röda havet i s. till Berseba i n. och den större, s. delen av Östjordanlandet. Vid romerska rikets delning 395 kom P. till Östrom, erövrades 614 av perserna och 636 av araberna och lades under Kalifatet. På 800-talet erövrades P. av tuluniderna, härjades av karmaterna och återtog av de egyptiska ichschididerna på 900-talet, tillföll fatimiderna på 1000-talet och seldjukerna 1071. Korsfararna innehade större el. mindre delar av P. 1099—1291 och grundade där flera mindre stater, den förnämsta konungariket Jerusalem*. Större delen av P. intogs av Baibars I 1260 och kom 1577 genom sultan Selim I i turkarnas händer. 1799 inföll Napoleon i P. från Egypten

men drog sig efter en fruktlös belägring av Akka tillbaka. 1831—40 höll Muhammed Ali P. besatt, som därefter förblev turkiskt till slutet av I :a världskriget.—1916 sändes en brittisk armé från Egypten mot P. Den hejdades av turkarna vid Ghaza, men sedan den ställts under befäl av Lord Allenby, bröt den motståndet i nov. 1917, besatte i dec. s.å. Jerusalem och erövrade följ.år hela P., vilket avträdde till de allierade av Turkiet. Enl. det hemliga Sykes-Picotfördraget* (1916) skulle Frankrike erhålla n. P., medan återstoden skulle delvis internationaliseras och delvis ställas under brittisk förvaltning. Frankrike förmåddes 1919 att avstå från sin rätt över P. mot kompensation i Syrien, och Storbritannien Iyckades i P. vinna en nyckelposition av stor betydelse för skyddet av Suezkanalen och de andra förbindelselinjerna till Indien och Östasien. Lloyd Georges regering hade emellertid under kriget genom Balfour-deklarationen* lovat att understödja s i o n i s m e n* i dess strävanden att i P. »upprätta ett nationalhem för det judiska folket». Detta löfte skulle nu infrias och nämndes utryckligen i den urkund, genom vilken Nat. förb. 1922 enl. ententemakternas beslut på San Remo-konferensen gav Storbritannien full makt att som mandatär förvalta P. Som ett led i briterernas arabiska politik hade dessförinnan landet ö. om Jordan avskilts från P. och gjorts till ett särskilt brittiskt lydland, Transjordanien med emiren Abdallah ibn Husain som nominell härskare. All judisk kolonisation hade förbjudits i Transjordanien, medan däremot intet hindrade transjordanska araber att komma in i Västjordanlandet. I alla frågor, som rörde national-hemmets el. palestinajudarnas intressen, skulle mandatregeringen rådgöra med *Jewish Agency* for Palestine*. Som sådan erkändes sionist-organisationen. Storbritannien förband sig dock icke vid övertagandet av mandatet att möjliggöra obegränsad judisk immigration till P. För

att lugna araberna och förbehålla sig själv handlingsfrihet gjorde brittiska regeringen flera tänjbara uttalanden om sin politik. Sålunda avgav dåv. koloniministern W. Churchill i juni 1922 en förklaring, som innebar en tolkning av Balfourdeklarationen; bl.a. betonades, att den judiska immigrationens omfattning alltid skulle anpassas efter näringslivets förmåga att försörja nya invandrare utan men för den övriga befolkningen. Det brittiska mandatet över P. trädde i kraft 29/9 1923. Enl. mandatförfattningen skulle P. erhålla viss självstyrelse, men då araberna vägrade att delta i val till densamma, blev P. helt regerat från London och av en brittisk överkommisarie med säte i Jerusalem.

Judisk invandring till P. i sionismens anda hade börjat redan på turkväldets tid. De första nybyggarna anlände 1882, och vid I :a världskrigets utbrott funnos i P. 12,000 jordbrukskolonister. Under 5 år efter kriget invandrade ung. 50,000, huvudsakl. judisk ungdom från den ryska och polska landsbygden. En större invandringsvåg kom 1924—26, främst polsk-judiska köpmän och hantverkare, som i P. sökte sig till merkantila yrken och grundade en industri. Under återstoden av 1920-talet var immigrationen obetydlig. Judarna hade emellertid redan fått kännning av ovilja från palestinaaraberna, bland vilka en nationell reaktion mot den aktiva sionismen uppstått, Engelmännerna med sina stora intressen i hela arabvärlden försökte dämpa motsättningarna, Sir Herbert Samuel (sedermera Viscount Samuel of Mount Carmel), High Commissioner över P. 1920 —25, förde en närmast proarabisk politik, ehuru själv av judisk börd och sympatiskt stämd mot sionismen. Hans avsikt var att försona araberna med mandatregimen och med Balfourdeklarationen. Han benådade den fanatiska arabnationalisten Haj Amin el Husseini, som dömts till fängelse för uppvigling, och genomdrev, att denne valdes till mufti i

Jerusalem. Dock erkändes allmänt, att Samuel gjorde en stor insats för att organisera den nya regimen och rycka upp landet ur dess långvariga förfall. Sionisterna voro missnöjda med den brittiska förvaltningens brist på intresse för koloniseringen, men det nya judiska samhälle, som redan framväxte i P., präglad av modern teknik och sociala reformsträvanden, skulle svårligen ha kunnat uppstå och bestå utan mandatmaktens skydd. Ett judiskt nationalråd Vaad Leumi, upprättades, och ett livligt politiskt partiväsen tog efter hand form. Städer och jord brukskolonier valde kommunala församlingar. Socialdemokraterna och en stark facklig landsorganisation, *Histadrut Haovedim*, satte i hög grad sin prägel på det nya samhället. Det hebreiska språket återupplivades, och kulturella inst. tillkommo hastigt.

— 1929 började en orosperiod, som efter hand hopade oerhörda problem i P. Striden om Klagomuren* i Jerusalem förorsakade ny spänning, och arabernas misstro mot judarna ökades, då s.å. Jewish Agency för att få större ekonomiska resurser till kolonisationsverket ombildades till ett organ, i vilket även världens icke-sionistiska judar representerades. Svåra oroligheter uppstodo, varvid massakrer förövades mot judar i Hebron och Safed. Efter det nazismen hade segtrat i Tyskland 1933 och inlett antisemitiska förföljelser bröt en ny stark invandringsvåg in i P. och kulminerade 1935. Bemedlade judar insläpptes utan vidare. 1936 gingo araberna till aktion mot både judar och engelsmän. En arabisk generalstrejk avbröts först efter 6 mån., sedan stora truppförstärkningar anlät till P. Allvarligt bekymrad tillsatte brittiska regeringen en undersökningsskmission under ledning av Lord Peel, som fann en försoning mellan judar och araber hopplös och i juni 1937 föreslog, att P. skulle uppdelas i en liten

judisk stat och en större arabisk och att en återstod av landet, huvudsakl. området kring Jerusalem med en korridor till kusten, skulle förbli under brittiskt mandat. Peelkommissionens utlåtande väckte häftigt motstånd såväl bland sionisterna som bland araberna; de sistn. hoppades på en fullständig slutlig seger för sin sak och motsatte sig därför delning. En ny brittisk kommission, Woodheadkommissionen, som besökte P. 1938, föreslog, att om landet verkligen skulle delas, den judiska staten blott skulle bli 1/4 av den, som Peelkommissionen föreslagit. S.å. inledde muftins anhängare ett guerillakrig, vilket riktades mot mandatregeringen, judarna och moderata araber i lika grad. Britterna tillgrepo då kraftåtgärder: arabiska överkommitten upplöstes, och flera arabledare deporterades. Muftin avsattes men undkom till Syrien. Brittiska regeringen lät delningsplanerna falla och tillkännagav efter en misslyckad rundabordskonferens London febr.—mars 1919 en ny politik i fråga om P. En vitbok utfärdades, enl. vilken mandatet efter 10 år skulle upphävas och P. bli en självständig stat i förbund med Storbritannien. Den judiska befolkningen skulle genom invandring få växa till högst 1/3 av hela landets; under de närmaste 5 åren skulle inalles 75,000 judar mottagas, och därefter skulle immigration kunna ske blott med arabernas samtycke. Förbittrade tillgrepo judarna i sin tur terror och började organisera sina tidigare upprättade skyddskårer som en hemlig arme. Man datkommissionen i Geneve förklarade i aug. s.å. vitboken oförenlig med mandatuppdraget, men innan Nat. förb. s råd hunnit behandla saken, utbröt 2:a världskriget, varefter borgfred inträdde i P. C:a 300,000 judar hade invandrat under mellankrigstiden, och hela det judiska inv.-antalet hade ökats till nära 1/2 mill. (drygt 30 % av hela befolkningen, vars arabiska element även hade starkt tillvuxit tack vare förbättrade levnadsförhållanden).

—Under kriget utgjorde P. en brittisk strategisk bas, av betydelse särsk. i samband med tyskarnas hot mot Egypten under ökenkriget. Omkr. 20,000 judar tjänstgjorde i den palestinska armen, men först 1944 medgavs upprättandet av en självständig judisk brigad. Det pro-sionistiska brittiska arbetarpartiets valseger 1945 väckte hos judarna livliga förhoppningar om att England skulle öppna P. på vid gavel för återstoden av Europas lidande judar. Men Attlees regering fäste större vikt vid att i samverkan med arabstaterna upprätta en barriär i Främre Orienten mot rysk expansion. Den nye brittiske utrikesministern E. Bevin betonade dessa synpunkter och motsatte sig av hänsyn till muhammedanerna en mera judevänlig politik. En amerikansk-brittisk undersökningskommission föreslog i april 1946, att judisk invandring till P. skulle tillåtas i den mån landets näringsliv så medgav samt att mandatet längre fram skulle ombildas till förvaltarskap under FN. Brittiska regeringen ställde sig alltså avvisande, vidtog åtgärder för att avvärja de judiska och arabiska militära kampgrupperna i P. och lät Medelhavsflottan hejda ett stort antal fartyg med judiska flyktingar, av vilka flera tusen internerades på Cypern. Den judiska motståndsrörelsen i P. blev alltmer aktiv och tillgrip även terror mot mandatmyndigheterna. 1946 sprängde medl. av Sternligan* det brittiska militärhögkvarteret i King David Hotel i Jerusalem, varvid 91 personer dödades. Det arabisk-judiska guerillakriget flammade upp. I London började man misströsta om att kunna hålla P., och 1947 framlades en brittisk delningsplan. Sedan denna förkastats av både judar och araber, vände sig Storbritannien till FN, som tillsatte en kommission under justitierådet E. Sandström. Kommissionens majoritetsutlåtande avgivet i aug. s.å., innebar, att P. borde delas i en judisk och en arabisk stat, dock i ekonomisk union. Judarnas stat skulle bestå av ö. Galileen, kustlandet från Haifa till en punkt strax s.

om Jaffa samt Negeb. Jerusalem skulle internationaliseras. Under en övergångsperiod på 2 år skulle briterne fortsätta att förvalta P. och tillåta 150,000 judar att invandra. I sept. s.å. förklarade sig Storbritannien redo att nedlägga mandatet men reserverade sig för sin medverkan vid genomförandet av andra beslut av FN än sådana som både araber och judar accepterat. Sandströmkommissionens förslag antogs av FN:s generalförsamling i nov. s.å. Detta skedde med judarnas gillande, men arabstaterna voro avvisande och intogo en hotfull hållning. Vid denna tidpunkt blev USA, vars statsledning tidigare under konflikten hade visat mycken välvilja mot sionisterna, mera förbehållsamt. Medan briterne förberedde utrymningen av P., skärptes småkriget i landet, dit arabiska friskaror från grannstaterna inträngde. Arabiska förbundets medl. rustade sina reguljära arméer för krig.

Några timmar innan det brittiska mandatet utgick, 14/5 1948, utropades i Tel-Aviv staten I s r a e I (se d.o., sp. 78I ff.) av det judiska nationalrådet. Till statspresident utsågs provisoriskt sionistledaren Chaim Weizmann, och premiärminister i en provisorisk regering blev arbetarpartiet Mapais ledare D. (Ben-) Gurion. Den judiska försvarsorganisationen *Haganah** uppbyggdes som reguljär armé, och allmän värnplikt infördes. Trupper från Egypten, Irak, Libanon, Syrien och Transjordanien gingo omedelbart till angrepp för att kväva den israeliska staten i lindan. Arabiska legionen från Transjordanien besatte hastigt det område v. om Jordan, som enl. FN:s rekommendation skulle tillfalla araberna, vidare Gamla staden i Jerusalem, flygfältet Lydda och knutpunkten er-Ramle, varigenom förbindelsen Jerusalem—Tel Aviv avskars. Egyptiska armén intog Ghaza och avancerade till Isdud, c:a 30 km s. om Tel-Aviv, och besatte positioner på en linje från Majdal åt s.ö. genom Faluja och Beer-Seba; vid Betlehem uppnåddes förbindelse med de transjordanska trupperna.

Syriens och Libanons styrkor hade däremot föga framgång, och irakiska armén hejdades i övre Jordan-dalen. Israel värdade till FN:s säkerhetsråd. Detta uppmanade parterna att inställa fientligheterna men åttlyddes icke genast. Greve F. Bernadotte, som utsågs till FN:s medlare, flög till Levanten och lyckades enl. säkerhetsrådets direktiv få till stånd 4 veckors vapenstillestånd 11/6 s.å. En av honom framlagd preliminär fredsplan avvisades dock, och striderna började åter 9/7 s.å., varvid det visade sig, att judarna under tiden hade lyckats skaffa sig mer krigsmateriel från utlandet. De intervenerande arabstaterna voro svagare än väntat och politiskt oeniga. Judarna bcsatte hastigt flygfältet Lydda och återupprättade förbindelse med Nya staden i Jerusalem. Under hot om sanktioner påbjöd säkerhetsrådet 15/7 ny vapenvila; denna accepterades och trädde i kraft 19/7 men bröts flera gånger. Israel hade nu bemäktigt sig hela det område, som nämnts i delningsplanen, utom en del av Negeb, samt dessutom besatt v. Galileen. Bernadotte fortsatte mödosamt sin medling. FN:s observatörorganisation vid fronten utvidgades och fick som chef generalmajor Å. Lundström. 17/9 s.å. mördades Bernadotte i Jerusalem av judiska terrorister ur Sternligan, vars chef Nathan Yellin greps och ställdes inför rätta. Brottet klarlades dock icke av de judiska myndigheterna. En ny delningsplan ingick i en rapport till FN från Bernadotte, publicerad 3 dagar efter hans död. Förslaget avsåg att tillerkänna judarna hela Galileen men att låta araberna få Negeb. Denna plan förföll, främst på gr av den militära utvecklingen. 14/10 s.å. utbröto åter strider på sydfronten. Egypterna drevos tillbaka nästan till Ghaza, där en arabisk regering för P. hade upprättats De övriga arabarméerna rörde sig icke. I dec. s.å. ökades splittringen på arabsidan genom att Abdallah av Transjordanien, som i sitt rike ville inkorporera icke-judiska delar av P., gjorde separata närmanden till

Israel. FN:s nye medlare, prof. Ralph Bunche (se denne i suppl.), kallade i jan. 1949 Israel och Egypten till förhand-lingar på Rhodos, och i febr. s.å. slöts ett för Israel fördelaktigt vapenstillestånd. Egypten behöll blott ett obetydligt ockupationsområde vid kusten. Senare s.å. slötos vapenstillestånd med Irak, Libanon, Syrien och Transjordanien, i stort sett på grundval av frontlinjerna. FN:s förlikningskommission och Bunche försökte förgäves vid en konferens med parterna i Lausanne s.å. lösa frågan om gränserna, Jerusalems ställning och flera hundra tusen arabiska flyktingars lott. I dec. s.å. beslöt FN:s generalförsamling, att Jerusalem med omnejd skulle styras av en FN kommissarie med biträde av ett arabiskt-judiskt råd. Såväl Israel som Transjordanien (numera Jordanien) protesterade, och Israel gjorde några dagar senare den nya delen av Jerusalem till sin huvudstad. Jordanien inkorporerade 1950 officiellt sin ockupationszon v. om Jordan. I maj 1951 inträffade allvarliga sammanstötningar mellan israeliska och syriska gränstrupper, men en ny hotande konflikt avvärjdes. Ännu i jan. 1952 hade fredsfördrag icke slutits mellan Israel och arab staterna. — Efter Israels oavhängighetsförklaring 1948 började en massinvandring av judar från flyktingläger i Italien, Tyskland och Österrike samt från andra europeiska länder, från USA, Nordafrika, Orienten, Syd- och Mellanamerika. Om händertagandet av de i många fall utblottade nykomlingarna blev ett oerhört problem. Invandringen leddes av Jewish Agency, som skaffade medel, till stor del från judar och judiska organisationer i USA (jfr ovan sp. 236). Om den .israeliska staten se närmare Israel.

[O.]S.Br. (Gunar Olinder, fil.dr. teol. kand., docent vid Göteborgs högskola, lektor vid Högre allm. lärov. för flickor i Göteborg. Sven Berger, utrikesredaktör i Sydsvenska dagbladet.)

Palestina. Från NE.

Från www.ne.se 040113

Artikelrubriker:

Palestina

Förhistoria och historisk bakgrund

Historia från ca 600 eKr

Palestina

Palestina, område i s.v. Asien vid Medelhavets östra ände. Med P. avses i dag vanligen området mellan Medelhavet i väster, Jordanfloden och Döda havet i öster, Libanon i norr samt Aqabaviken i söder och Sinai i sydväst, dvs. Israel, Västbanken och Gazaremsan. Jfr palestinier.

Hans Holmén

Palestina

Förhistoria och historisk bakgrund

Det grekiska ordet Palaistine, först belagt hos Herodotos (400-talet f.Kr.), har genom århundradena varit benämning på regioner av varierande utbredning. Dess egentliga betydelse, härrörande från hebreiskans pelishtim ('filistéer'), är Filistéén, det kustområde mellan Gaza och Karmel som under århundradena efter 1200 f.Kr. koloniserades av filistéer. Under hellenismen (323-31 f.Kr.) betecknade P. snarast hela det levantinska området söder om Fenicien och Syrien. Efter 135 e.Kr. ändrades namnet på den romerska provinsen Iudaea till Syria Palaestina, ofta förkortat Palaestina. Ca 300 uppdelades provinsen i områdena Palaestina prima, secunda och tertia under en gemensam militärbefälhavare (dux). I Bysantinska riket bibehölls benämningen, som under medeltiden kom att bli liktydig med "Heliga landet". Se vidare förhistorieavsnitten i landsartiklarna Israel, Jordanien, Libanon och Syrien samt arkeologi (Biblisk arkeologi), Israel (kungariket), Judeen och kanaanéer.

Palestina

Historia från ca 600 eKr

P. erövrades av araberna 636-640 men behöll sin kristna karaktär till in på 900-talet, även om befolkningen vid denna tid talade arabiska. Omvändelse till islam, ökad arabisk invandring och tidvis förföljelse av kristna och judar gav P. muslimsk majoritet på 1000-talet. Korstågstiden drabbade P. hårt med ständiga strider, liksom mongoliska invasioner. Kungariket Jerusalem grundades av korsfararna 1099 och bestod till 1291 trots förlusten av stora landområden efter nederlaget mot Saladin vid Hattin 1187 (se karta korståg). Mamlukerna erövrade gradvis P. under 1200-talets senare del, och från 1517 var P. en del av Osmanska riket. Sultanen blev väktare av islams heliga platser i P. såsom Jerusalem och Hebron. Kristna och judar tilläts i enlighet med milletsystemet viss autonomi. De större jordägarna bodde i städerna, medan merparten av befolkningen var fattiga bönder som framställde olivolja och odlade bomull, sesamfrö, apelsiner m.m. för avsalu, även till länder utanför P.

Från slutet av 1800-talet framväxte en arabisk nationalism som vände sig mot det turkiska styret, och vid samma tid inleddes en judisk invandring som en följd av sionismen. P. ingick, enligt den arabiska tolkningen, i de arabiska områden som briterna lovade självständighet efter första världskriget, men i Balfourdeklarationen 1917 stödde briterna idén om ett judiskt nationalhem i P., vilket bekräftades i fredsavtalen efter kriget. P., som erövrats av briterna 1917, blev ett brittiskt mandat under NF. Palestinaaraberna, svikna av löftena om frihet, motsatte sig judisk invandring, som ökade starkt efter 1933, och judisk strävan att sätta sin prägel på P. Tidigt drabbade judar och araber samman. År 1936 revolterade araberna mot både judar och briter, och efter andra världskriget tog judarna upp kampen, även med

terror, mot britterna. Alla försök till lösning misslyckades, och Storbritannien beslöt avveckla mandatet.

FN antog 1947 ett förslag om att dela P. i en arabisk och en judisk stat och att internationalisera Jerusalem. Staten Israel utropades 14 maj 1948, dagen innan det brittiska mandatet upphörde. Det arabiska P. kom aldrig till stånd. Under Palestinakriget 1948-49 erövrades det dels av Israel, dels av Transjordanien och Egypten. Arabstaterna vägrade erkänna den judiska staten och förband sig "att befria P.". Men sexdagarskriget 1967 innebar i stället att Israel erövrade östra Jerusalem, Västbanken och Gazaremsan (samt Sinai och Golanbergen utanför det gamla mandatområdet). Den palestinska revolten, intifadan, som bröt ut 1987 i protest mot Israels ockupation och för kravet på en palestinsk stat, ledde året därpå dels till Jordaniens avsägelse av alla anspråk på Västbanken, dels till att PLO utropade en palestinsk stat på ockuperat område, vid sidan av Israel. Denna stat hade 1997 erkänts av 137 länder, de flesta ej västländer.

År 1993 inleddes förhandlingar mellan Israel och PLO om självstyre för Gazaremsan och Västbanken. Efter Gaza-Jeriko-avtalet i maj 1994 drogs israelisk förvaltning och israeliska arméstyrkor bort från Jeriko och större delen av Gazaremsan. Transfer-of-powers-avtalet i augusti samma år ledde till att den palestinska myndigheten övertog kontrollen över allt fler funktionella sfärer. Interimsavtalet ("Oslo II") i september 1995 överförde de flesta återstående funktionerna till ett palestinskt råd (valt i januari 1996) och medförde ett första steg i en israelisk omgruppering av landets styrkor på resterande delar av Västbanken. De sju största städerna (ca 4 % av ytan; från januari 1997 även Hebron) ställdes under palestinskt självstyre. Flertalet andra palestinska städer och byar fick den palestinska myndigheten jurisdiktion över i civila frågor, medan Israel behöll övergripande

kontroll i säkerhetsfrågor. Israel behöll total kontroll över alla judiska bosättningar, områden av militär betydelse och obebodda områden (ca 70 % av den totala ytan). (Se karta.)

Wye River-avtalet i oktober 1998 föreskriver ytterligare israeliska reträtter från Västbanken i tre etapper. Den första av dessa genomfördes i november 1998, medan de övriga tills vidare (mars 1999) har inställts av den israeliska regeringen. Från november 1998 låg 10 % av Västbanken och ca 52 % av Gaza-remsan under palestinskt självstyre. Den palestinska myndigheten kontrollerar dock 98 % av den palestinska befolkningen på Västbanken och alla palestinier i Gaza-remsan. Se vidare Israel (Historia) och Israel-Palestinafrågan.

Beatrice Zeidler-Blomberg, Sune Persson

[Israel. Från NE.](#)

Från www.ne.se 040113

Israel. Artikelrubriker

Israel

Natur

    Terrängformer och...

    Klimat

    Växtliv

    Djurliv

    Naturskydd

Befolkning

Språk

Religion

Utbildning

Sociala förhållanden

Näringsliv

    Jordbruket

    Fisket

    Mineral

    Energi

    Industri

    Utrikeshandel

    Turism

Kommunikationer

Massmedier

Statsskick och politik

Rättsväsen

Försvar

Litteratur

Drama och teater

Film

Konst

Arkitektur

Musik

Dans

Förhistoria

Historia

Modern historia

Tabell: Premiärministr...

Tabell: Statsöverhuvuden

Avsnitt med fetstil ingår i följande sammanställning.

Israel

Israel, stat i Mellanöstern; 20 770 km², 6,6 milj. inv. (2002). I. upprättades 1948 i delar av det tidigare brittiska mandatet Palestina vid Medelhavets sydöstra kust. I. gränisar i norr till Libanon, i nordöst till Syrien, i öster till Jordanien, i söder till Aqabaviken och i väster till Egypten samt har i väster kust mot Medelhavet. År 1949 utnämnde I. Jerusalem till huvudstad, men detta har inte erkänts internationellt.
Hans Holmén

För information och statistik i sammandrag se Landsfakta.

Israel. Landsfakta

- * Medinat Yisra'el
- * Nationalitetsbeteckning: IL
- * Yta: 20 770 km²
- * Folkmängd (2002): 6,6 milj. inv.
- * Huvudstad: Jerusalem (inte internationellt erkänd)
- * Viktigaste språk: hebreiska och arabiska
- * Statsskick: republik
- * Statsöverhuvud: Moshe Katsav (president)
- * Regeringschef: Ariel Sharon
- * BNP per capita (2000): 19 521 US dollar
- * Myntenhet: 1 shekel=100 agorot
- * Valutakod: ILS
- * Internetdomännamn: il
- * Nationaldag: årligen skiftande inom perioden från mitten av april till mitten av maj (självständighetsdagen, 1948)

Natur

- * Markanvändning: skog (6 %), jordbruksmark (21 %), övrig (73 %)
- * Högsta berg: Ramon (1 035 m ö.h.)

Befolkning

- * Befolkningsstäthet (2002): 318 inv. per km²
- * Naturlig befolkningsstillväxt (2001): 1,5 %; födelsetal 21 U, dödstal 6 U
- * Åldersstruktur (2002): 0–14 år (27 %), 15–64 (63 %), 65– (10 %)
- * Medellivslängd (2001): män 76 år, kvinnor 81 år
- * Spädbarnsdödlighet (2001): 5 per 1 000 levande födda
- * HDI: 0,896
- * Urbaniseringsgrad (2001): 91 %
- * Folkrikaste städer (2002): Jerusalem (695 500 inv.), Tel Aviv (365 300 inv.), Haifa (280 200 inv.)

Näringsliv

- * Näringsgrenars bidrag till BNP (2000): jordbruk (4 %), industri (37 %), service (59 %)
- * Sysselsättning fördelad på näringsgren (1994): jordbruk (2 %), industri (29 %), service (69 %)
- * Viktigaste exportprodukter: ädelstenar, textilier, citrusfrukter
- * Viktigaste importprodukter: ädelstenar, textilier, järn, stål
- * Viktigaste handelspartner: Japan, USA, Storbritannien

Kommunikationer

- * Järnvägsnät (2000): 647 km
- * Vägnät (2000): 15 965 km
- * Fast telefoni (2001): 47,6 abonnemang per 100 inv.
- * Mobil telefoni (2001): 80,8 abonnenter per 100 inv.

Massmedier

- * Radioinnehav (2000): 526 per 1 000 inv.
- * TV-innehav (2000): 335 per 1 000 inv.
- * Internetanvändare (2001): 2 305 per 10 000 inv.

Israel Religion

I. har ca 4,7 miljoner judar, 870 000 muslimer, 130 000 kristna och 100 000 druser (1998). I självständighetsförklaringen av 1948 heter det bl.a. att staten I. garanterar fullständig social och politisk likställdhet för alla sina medborgare oavsett religion, ras eller kön. Den upprätthåller religionsfrihet och skyddar på sitt område alla religioners heliga platser. I. är en parlamentarisk demokrati men betecknar sig samtidigt som en "judisk" stat, vilket kommer till uttryck bl.a. däri att den är öppen för invandring av alla judar som så önskar.

Förhållandena mellan staten och den judiska majoritetsreligionen regleras genom en serie lagar, men dessa är inte inskrivna i en författning. År 1947 kom det ledande Mapaipartiet och de judisk-religiösa partierna (Mizrahi och Agudat Israel) överens om att avstå från en grundlag som skulle slå fast förhållandet mellan den sekulära staten och den judiska religiösa rätten (halakha). I:s förste premiärminister, David Ben-Gurion, motsatte sig att en grundlag skrevs, bl.a. därför att han ville förhindra att den religiösa rätten skulle inkräkta på parlamentets, Knessets, suveräna rätt att stifta lagar. Företrädarna för de religiösa partierna kunde lika litet tänka sig en grundlag som kringskar den traditionella judendomens giltighet på något område i samhället. Överenskommelsen innebar att Knesset ensamt stiftar lagar men överlämnar åt de religiösa myndigheterna att tolka civilrätten så att den är i överensstämmelse med traditionell halakha. Under senare tid har man försökt hitta en klarare gränsdragning mellan stat och religion. Eftersom inget av de stora politiska blocken (Arbetarpartiet eller Likud) ensamma har lyckats uppnå majoritet i Knesset, har de religiösa partierna (med sammanlagt ca 15-20 % av mandatet) blivit tungan på vågen och kunnat ingå koalitioner - först med Arbetarpartiet och sedan med Likud. Därvid har deras representanter i regel fått kontrollen över religions-

ministeriet, ofta även över social- och inrikesministerierna, och kunnat utöva ett avgörande inflytande på lagstiftningen. Under religionsministeriet lyder alla religiösa samfund som registreras i I. Alla erkända religionsamfund har inre självstyrelse med egen religiös rätt.

Judendomens roll som dominerande religion framgår bl.a. av att sabbater och helgdagar gäller som nationella vilodagar och att rituellt riktig föda (kashrut) serveras på statliga inrättningar. Ett tecken på religionens inflytande är att även religiösa skolor upprätthålls av staten. Statliga religiösa domstolar har inrättats; deras godkännande behövs bl.a. för ingående och upplösande av äktenskap mellan judar. Civila äktenskap kan inte ingås i I. men registreras som sådana om de ingåtts utanför I. Högsta halakhiska instans är överrabbinatet, som leds av en ashkenasisk och en sefardisk överrabbin - båda representerande ortodox judendom. Den lokala rättskipningen handhas av de statliga rabbinerna, de religiösa råden och rabbindomstolarna. För befolkningsregistret fastslogs i Knesset 1970 definitionen att med "jude" avses en person som är född av en judisk mor eller som konverterat till judendomen och som inte tillhör en annan religion.

Staten I. både förväntar sig och erhåller stöd från judenheten i hela världen, från både individer och samfund. Men genom den traditionella ortodoxins kontroll av religionslagstiftningen har andra judiska riktningar, såsom reformjudendom och konservativ judendom, vilka är starka i USA, inte likvärdiga möjligheter att etablera sig i landet. Fastän de har flera tiotal synagogor och andra institutioner i landet, erkänns de inte av religionsministeriet som legitima former av judendom och står därmed utanför hela det statligt sanktionerade systemet. De kommer t.ex. inte i åtnjutande av det statliga finansiella stödet.

Ca 20 % av I:s judiska befolkning följer traditionell halakha, medan 60 % kombinerar sådan med personliga preferenser och etniska

traditioner. Återstoden är i stort sett icke-observanta. Flertalet ortodoxa betraktar staten I. som en förberedelse för Messias ankomst - som "begravelsen av vår framväxande frälsning" som det heter i bönen för staten. Dessa röstar antingen på Mafdal (Nationella religiösa partiet, en efterföljare till Mizrahi) eller på något annat religiöst eller icke-religiöst parti och deltar aktivt i I:s politiska liv. Bland de religiösa finns även ultraortodoxa (haredi), som strikt håller sig till halakha. En minoritet av dessa (Naturai karta) erkänner inte staten I., eftersom de anser att en judisk stat kan bildas först efter Messias ankomst; en större grupp ultraortodoxa (politiskt organiserade i Agudat Israel och några andra religiösa partier) deltar numera i politiken i syfte att stärka statens judisk-religiösa karaktär. De flesta ultraortodoxa män och alla ultraortodoxa kvinnor är befriade från militärtjänst, något som blivit föremål för växande kritik.

Islam är den största minoritetsreligionen i I. Det stora flertalet är sunnimislimer. Muslimernas historia i landet sträcker sig bakåt till 640-talet, då kalifen Umar erövrade landet från bysantinerna. Muslimsk överhöghet rådde i landet ända fram till 1917 - med undantag för korstågstiden på 1100- och 1200-talen. De två stora moskéerna på tempelberget i Jerusalem (Umarmoskén eller Klippdomen och al-Aqsa-moskén) byggdes kort före och efter år 700. De är sedan dess de främsta muslimska helgedomarna i landet.

Muslimerna har egna av staten upprätthållna domstolar som handhar den muslimska rätten (arab. sharia) för ingående av äktenskap, religionsundervisning, iakttagandet av muslimska helgdagar m.m.

Kristendomen har funnits i landet alltifrån nytestamentlig tid. Till att börja med rörde det sig huvudsakligen om judekristna i apostlarnas efterföljd, men från 300-talet började de hednakristna kyrkosamfund som uppkommit i medelhavsområdet etablera sig i landet. Kristna (romersk-katolska) kungadömen fanns här under korstågstiden.

Av de kristna tillhör 42 % den grekisk-katolska kyrkan, 32 % den grekisk-ortodoxa, 16 % den romersk-katolska (1998). Härtill kommer maroniter, armenier, syrisk-ortodoxa, kopter, protestanter m.fl. I staden Nasaret är hälften av befolkningen kristen. Ca 90 % av de kristna är arabisktalande. De olika samfunden har sina egna kyrkor, kloster och andra institutioner men delar t.ex. den Heliga gravens kyrka i Jerusalem. Varje registrerat kyrkosamfund har sin egen inre rättsskipning.

De traditionella kristna samfunden i I. är icke-missionerande. Undantag är vissa protestantiska kyrkor eller grupper, som har mission bland judar på sitt program. Mot dessa har speciellt ultraortodoxa judar reagerat; tidvis har man gått till handgripliga attacker mot institutioner som bedriver eller misstänks bedriva mission. Den israeliska lagstiftningen har kringskurit sådan verksamhet som siktar till att förmå någon att omvända sig till en annan religion. Ett lagförslag som siktade till att helt förbjuda icke-judisk mission framlades 1997 men återtog två år senare.

Druserna omfattar den tredje största minoritetsreligionen. Den drusiska religionen uppstod genom avspjälkning från islam i början av 1000-talet och är till största delen hemlig. Druserna är mestadels bosatta i Galileen och på Golanhöjderna. De som bor i Galileen har ett positivt förhållande till staten och fullgör t.ex. israelisk militärtjänst.

Eftersom det stora flertalet muslimer och kristna kommer från den arabiska befolkningen i landet påverkar den politiska spänningen mellan judar och araber negativt förhållandet mellan de olika trossamfunden. På senare tid har man försökt aktivera religionsdialogen mellan judar, kristna och muslimer.

Karl-Johan Illman

Israel **Statsskick och politik**

Staten I. fick 1948 ingen skriven författning, väsentligen beroende på oenighet om vilken roll religionen skulle spela i den nya, judiska, staten (se avsnittet Religion). Dock har ett antal s.k. grundlagar stiftats.

Presidenten väljs av parlamentet för numera endast en sjuårsperiod. Hans uppgifter är i allt väsentligt representativa. Den politiska makten är i stället förankrad i parlamentet, Knesset. Det är en enkammarförsamling, vald i direkta allmänna val vart fjärde år. Knesset stiftar lagar, vilka dock formellt skall undertecknas av premiärministern och presidenten. Landets regering är ansvarig inför Knesset och I. har följaktligen ett parlamentariskt statsskick. Regeringen leds av en premiärminister som måste vara ledamot av Knesset. Åren 1996–2001 utsågs premiärministern i direkta val. Detta system avskaffas dock 2001.

Knesset består av 120 ledamöter. Av dessa brukar 8–11 vara kvinnor, men i valet 2003 invaldes 18 kvinnor. Vid valen till Knesset utgör hela I. en enda valkrets. Valsystemet är proportionellt. Dock finns en spärr på 1,5 % för att erhålla mandat. Varje medborgare, jude som arab, har rösträtt från 18 års ålder. Väljarna röstar enbart på partilistor, inte på personer.

Följden av I:s proportionella valsystem har blivit en mångpartistat. Vid valet 2003 kom 13 partier in i Knesset. Den partipolitiska fragmenteringen har medfört svårigheter att bilda regeringar med majoritetsförankring. I:s alla regeringar har varit koalitionsregeringar.

I:s dominerande politiska parti 1948–77 var det socialdemokratiska Israels arbetarparti (32–38 % i valen 1949–65), bildat redan 1930 som Mapai. Dess ledare David Ben-Gurion blev 1935 ordförande i Jewish

Agency's exekutiv samt var I:s premiärminister 1948–54 och 1955–63. Han efterträddes på premiärministerposten av partikamrater-na Levi Eshkol (1963–69), Golda Meir (1969–74) och Yitzhak Rabin (1974–77). Under denna period hade Arbetarpartiet, i nära allians med fackföreningsrörelsen Histadrut, en närmast hegemonisk position inom I:s politik. Dess stödparti till vänster var det marxistiska Förenade arbetarpartiet (Mapam). För att kunna bilda en majoritetsregering måste Arbetarpartiet dock alltid också ha en koalitionspartner bland de religiösa partierna, vilket nästan alltid var det moderata Nationella religiösa partiet (NRP) eller Mafdal. Arbetarpartiets väljare rekryteras framför allt bland Israels "europeiska" judar, ashkenaserna.

I:s politiska högerflygel var svag vid statens bildande 1948. Det höger-nationalistiska Herut ('Frihet') hade sina rötter i Revisioniströrelsen från 1925 och i Irgun Zvai Leumi. Partiet förespråkade en större roll för den privata företagsamheten samt ett Storisrael på båda sidor om floden Jordan. Vid I:s första val 1949 fick Herut endast 11,5 % av rösterna. År 1965 gick partiet samman med Liberalerna och 1973 med ytterligare två småpartier till alliansen Likud ('Samling', 'Förbund'). Valet 1977 vanns sensationellt av Likud, som sedan dess oftast varit det regeringsbärande partiet med Menachem Begin (1977–83), Yitzhak Shamir (1983–84 och 1986–92), Benjamin Netanyahu (1996–99) och Ariel Sharon (sedan 2001) som premiärministrar. Bland Likuds väljare dominerar de "orientaliska" judarna, sefarderna.

Även Likud var tvingat att bilda koalitionsregeringar för att kunna regera. Åren 1984–90 och 2001–02 skedde detta genom en stor nationell enhetsregering med Arbetarpartiet; 1977–84, 1990–92, 1996–99 samt sedan 2001 återfinns koalitionsparterna bland I:s religiösa partier samt de högerextrema småpartierna.

Sedan I:s tillkomst har religiösa partier tagit 9–15 % av rösterna vid valen, och 1999 ökade de till nära 21 %. Detta har givit dem en

vågmästarposition mellan Arbetarpartiet till vänster och Likud till höger. De religiösa partierna har följaktligen varit oombärliga vid regeringsbildandet (frånsett samlingsregeringen 1984–90), vilket har givit de religiösa krafterna ett oproportionerligt stort inflytande inom I:s politik.

I:s arabiska medborgare har fullständiga medborgerliga rättigheter. Vid valen har de emellertid aldrig kunnat enas kring ett enda, arabnationellt, parti utan fördelat sina röster på många olika arabiska partilistor. Dessa har aldrig uppnått mer än 8 % (2003) av rösterna, vilket har givit endast högst 10 platser i Knesset. En ganska stor del av de arabiska rösterna har länge gått till I:s kommunistpartier. Dessa har genomgått flera splittringar och erhållit 3–6 % av rösterna vid val. Inga arabiska eller kommunistiska partier har hittills (2003) medverkat i I:s regeringar.

Vid de nationella valen sedan 1996 har både Arbetarpartiet och Likud gått tillbaka, medan småpartier vunnit terräng. År 2003 uppnådde Arbetarpartiet endast 14,4 %, medan Likud fördubblade sin styrka till 29,3 % av rösterna. I Baraks Arbetarpartiregering (1999–2001) ingick, förutom tre religiösa partier, också Yisrael Baaliya, ett parti av emigranter från f.d. Sovjetunionen. Detta parti erövrade i valen 1996 och 1999 över 5 % av väljarrösterna, men sjönk 2003 till 2,2 %. Efter Baraks katastrofala nederlag i premiärministervalet 2001 bildade Likuds nye partiledare Ariel Sharon en nationell enhetsregering med partier från vänster till extremhöger. Denna regering sprack då Arbetarpartiet utträdde i oktober 2002, men Sharon kunde efter Likuds stora seger i parlamentsvalet i januari 2003 bilda en ny bred koalitionsregering, där Arbetarpartiet hade ersatts av det vänsterliberala partiet Shinui.

Sune Persson

För en mer detaljerad redogörelse av händelserna i I. sedan 1996, se årsöversiktterna under rubriken Ur årsbanden. Jfr avsnittet Historia.

Israel **Förhistoria**

Landet väster om Jordan, vilket omfattas av I. och med en nedärvd term även kallas Palestina, utgör bryggan mellan Afrika och Asien, ett faktum som präglat områdets kulturella utveckling. För ca en miljon år sedan var Jordansänkan vattenfylld efter långa regnperioder. Vid detta vatten slog sig människor ned; ca 700 000 år gamla lämningar av Homo erectus har påträffats vid Ubaydiya (nya fynd bl.a. i Abu Khas tyder dock på att H. erectus förekommit i området så tidigt som för ca två miljoner år sedan).

Redan under tidigpaleolitisk tid, ca 1 500 000–100 000 f.Kr., började grottor användas som bostäder, och vid slutet av perioden hade människan lärt sig att hantera elden (jfr bl.a. Qafza). Under mellanpaleolitisk tid (ca 100 000–40 000 f.Kr.) uppstod moustérienkulturer, kännetecknade av smäckert formade flintredskap. Viktiga paleolitiska fyndplatser som Tabun- och as-Sukhulgrottorna är belägna på berget Karmel. Konstföremål har påträffats i grottor bebodda under senpaleolitisk tid (40 000–18 000 f.Kr.), liksom tecken på att fruktbarhets- och döds Kult förekom.

Det stora kulturgenombrottet inföll under senare delen av epipaleolitisk tid (18 000–8000 f.Kr.) med den natufiska kulturen (efter fyndorten Wadi an-Natuf). Floder och sjöar användes som kommunikationsleder; fiskkroken, pilbågen och framför allt den mikroliteggade skäran var dominerande redskapsformer. Åkerbruk och boskapsskötsel blev nu huvudnäringar, och handel förekom. Bostäderna var runda hyddor, ordnade i samhällen. Döda begravdes kollektivt i hockerställning under bostäderna eller i anslutning till dessa; en annan begravningssed var att preparera skallarna och begrava dem separat. Genom sin estetiskt tilltalande konst visade natufierna sin tro på fruktbarhet, liv och död. Megalitiska gravmonument uppfördes i Einan.

Neolitisk tid kan indelas i två perioder; förkeramisk (8000-6000 f.Kr.) och keramisk (6000-4800 f.Kr.). I väster dominerade natuf- och tabunkulturerna, medan jarmukulturen utvecklades sydöst om Kinneretsjön. En av de första kända stadsliknande koncentrationerna uppstod i Jeriko, bl.a. innefattande ett mäktigt försvarstorn från ca 7500 f.Kr. Perioden präglades av kraftig befolkningstillväxt. I Negev och i norra Sinai utförde nomadbefolkningen hällristningar med jakt-, dans- och musikmotiv. Under kopparstenåldern (4800-3100) utvecklades metallhanteringen. Viktiga fyndorter är Talaylat al-Ghassul och Timna; de fantastiska kopparföremålen från Nahal Mishmar visar tidens konstskicklighet. Kremering förekom; askan förvarades i husurnor. En dåtida tempelanläggning har påträffats i En-Gedi.

Redan under tidig bronsålder (3100-2450 f.Kr.) uppfördes relativt stora och väl befästa städer som Ai, Arad, Jeriko och Megiddo, och handeln med Egypten blomstrade. Med avbrott för en nedgångsperiod 2300-1900 f.Kr., kännetecknad av schakt- och megalitgravar för en eller två döda, återupptogs stadsbyggandet under den mellersta bronsåldern, ca 1900-1550 f.Kr.; betydande orter var Geser och Hasor. Den snabbroterande drejskivan revolutionerade nu keramik tillverkningen. Den sena bronsåldern (1550-1200) framhävde områdets funktion av transitoland. I de egyptiska amarnabreven (se Amarna) omnämns kanaaneiska härskare och betydande städer som Jerusalem, Geser, Lakish och Shekem (jfr kanaanéer). Den högkultur som nu etablerats i regionen rädde fram till perioden 1400-1200 f.Kr., då klimatförändring och störda handelsrelationer med Egypten återigen bidrog till en nedgångsperiod. Nomadfolk som habiru och shasu etablerade sig i landet, liksom filistéerna. Mot slutet av perioden uppträder, på farao Merenptahs stele, namnet Israel för första gången.

Magnus Ottosson

Israel **Historia**

För biblisk tid, se Israel (i Gamla Testamentet). Se även Palestina (Historia) och Jordanien (Historia).

Under judarnas förskingring låg Palestina under olika imperier. Vid romerska rikets delning kom landet att tillhöra den östra rikshälften (sedermera Bysantinska riket). I början av 600-talet erövrades Palestina för en kort tid av perserna. Det återerövrades av bysantinerna 628 men 635-640 erövrades området av arabiska arméer. Palestina blev nu så småningom arabiserat, dvs. det arabiska språket antogs av befolkningen, och islamiserat, dvs. de flesta invånarna blev muslimer; kvar blev dock minoriteter av såväl kristna som judar. På 1100- och 1200-talen var Palestina krigsskådeplats för korstågshärarna (se korståg); de egyptiska mamlukernas inflytande steg mot slutet av denna period, och från 1291 var de landets herrar. År 1517 hamnade Palestina under de osmanska turkarnas välde. De europeiska idéerna om nationalstater ledde i arabvärlden under 1800-talet till framväxandet av en arabisk nationalism. Under första världskriget reste araberna 1916 upprorsfanan mot turkarna. Denna arabrevolt skedde efter förhandlingar med britterna och i allians med Storbritannien. År 1917 lyckades de allierade inta Jerusalem och övriga delar av Palestina.

För utvecklingen under den brittiska mandatperioden, se Israel-Palestinafrågan.

Sune Persson

Israel

Historia

Modern historia

Vid slutet av 1800-talet växte en judisk nationalism, sionism, fram i Europa som en följd av antisemitism men även av kolonialism och nationalism ("ett folk, ett land"). Sionismens mål var att skapa ett hem för judar i Palestina, dvs. ett återvändande ur förskingringen till Sion (Jerusalem).

I Basel ägde 1897 den första sionistiska kongressen rum på initiativ av Theodor Herzl, en österrikisk journalist som med "Der Judenstaat" (1896) lyckades entusiasmera stora grupper judar. För Herzl var judefrågan varken religiös eller social utan nationell. I Basel antogs ett program med målet att upprätta ett hem för judarna genom judisk invandring till och kolonisering av Palestina, som var det självklara målet som judendomens "heliga land". Sionismen fick i Balfourdeklarationen 1917 brittiskt stöd, bekräftat i fredsavtalen efter första världskriget. Storbritannien fick Palestina som mandat under Nationernas förbund, men avskilde 1922 Transjordanien från det judiska nationalhemmet.

Judisk invandring till och kolonisering av Palestina hade i större skala inletts redan 1882, men tog nu fart och ökade än mer med Hitlers maktövertagande i Tyskland 1933. Judarna i Palestina uppgick 1922 till ca 84 000 (13 %), 1931 till 174 600 och i slutet av 1946 till 608 000, dvs. till ca 33 % av hela befolkningen; på 24 år hade antalet judar sjudubblats.

Palestina var ett bondesamhälle med starka feodala drag. Det var svårt härjat av kriget och flöt inte av "mjölk och honung". Judarna kom

dock inte till ett folktomt land. De möttes av missnöje och motstånd från palestinaaraberna, som kände sig svikna av briterarnas löften om arabisk frihet efter kriget. (För konflikten mellan judar och araber, se även Israel–Palestina-frågan.) Redan på 1920-talet drabbade judar och araber samman. Araberna vägrade acceptera att judarna skulle få sätta sin prägel på Palestina, än mindre göra Palestina judiskt, som var sionismens tidiga avsikt. Den brittiska politiken var ambivalent. Den sökte blidka araberna genom att bl.a. begränsa judisk invandring men utan att lyckas.

En kolonisation i mer systematisk form hade inletts redan 1909–14. Den judiska nationalfonden köpte mark för att brukas av främst olika kollektiv som kibbutzer och moshaver. Att bruka jorden med egna händer och återvända till kroppsarbete, något som förmenats många judar, var centralt för sionisterna. Hebreiskan återupplivades av både nationella och ideella skäl. Det var på en gång teoretisk hänförelse och praktiskt nödvång som så mycket i sionismen. Redan 1918 lades grundstenen till det hebreiska universitetet på Scopusberget (invigt 1925). Judiska fackföreningar bildades, vilka 1920 förenades i Histadrut (LO). Judiska partier grundades. Arbetarpartiet Mapai, som representerar pionjärsocialismens världsliga ideal, blev det största. Även ett försvar skapades i hemlighet, Haganah. År 1920 upprättades en vald församling och ett verkställande organ Vaad Leumi ('nationalråd'). Sionistorganisationen företrädde formellt judiska intressen. Den judiska byrån (Jewish Agency) fungerade i praktiken som en judisk regering med sionismens främsta ledare Chaim Weizmann och David Ben-Gurion i toppen. Detta judiska samhälle, Yishuv, som omfattade alla samhällsfunktioner, var demokratiskt uppbyggt. Det besjälades av socialistisk och egalitär sionism, vars främsta symbol var kibbutzen. Det var dock alltigenom ett judiskt samhälle, en stat i staten, isolerat från det arabiska.

I Palestina växte spänningen och våldet mellan judar och briter samt mellan judar och araber. De senare hade inte givit upp sina krav på oberoende och såg judarna som ett främmande intrång i sitt land. År 1939 hade briterna åter infört kvoter för judisk invandring. Hitlers förintelse av sex miljoner judar ökade världens sympati för judarnas krav på ett eget land i Palestina. Situationen blev alltmer ohållbar för briterna, som 1947 överlämnade avgörandet om Palestinas framtid till FN. Samma höst föreslog FN:s generalförsamling Palestinas delning i en judisk och en arabisk stat med Jerusalem under FN:s styre. Judarna, som utgjorde ca 1/3 av befolkningen och ägde mindre än 10 % av marken, tilldelades 55 % inkl. Negev. Judarna accepterade, trots att målet och drömmen för de flesta var hela Palestina (inklusive landet öster om Jordan för revisionisterna, Likuds företrädare). Araberna sade nej. FN antog delningsplanen utan att någon folkomröstning gjorts.

Den 15 maj 1948 upphörde det brittiska mandatet. Den 14 maj utropades staten I. av David Ben-Gurion, Yishuvs obestridda ledare och I:s förste premiärminister. Staten I. hade fötts eller återfötts. Det var unikt i världshistorien att drömmen om återvändandet till en egen stat hos en grupp visionärer kunnat realiseras. Chaim Weizmann utsågs till president. I. erkändes genast av USA och Sovjetunionen. År 1949 blev I. medlem av FN. Rådande krigstillstånd mellan judar och araber förvärrades av fem arabarméers omedelbara angrepp på den nya staten, det första arabisk-israeliska kriget. I självständighetsförklaringen fastslogs att "staten I. kommer att vara öppen för judisk immigration och för samlandet av judar i exil". Som hemland för det judiska folket ser I. detta som sin historiska uppgift. Varje judes rätt att leva i I. och automatiskt bli israelisk medborgare bekräftades 1950 i lagen om återvändande. Enligt beslut av Knesset är man jude om man är född av en judisk mor eller har konverterat till

judendomen. Enligt Ben-Gurion var invandring också en fråga om säkerhet i en fientlig omgivning. På bara fyra år mer än fördubblades antalet judar. Överlevande från Europa följdes av hela judiska kolonier från arabvärlden. Först i mitten av 1960-talet mattades invandringen av.

Det var en gigantisk uppgift att integrera alla invandrare och inte utan problem. Den underlättades av ekonomiska bidrag från USA, inkl. judiska organisationer där, och kompensation från Västtyskland (1952) för det lidande och de förluster som nazismen åsamkat judarna. Integreringen av alla invandrare hade inte heller varit möjlig utan all kvarlämnad arabisk egendom, som judar fick överta enligt lagen om frånvarandes egendom (1950). Men även expropriering av arabisk mark har tillgripits för dels statens syften, dels judisk bosättning i arabiska områden som Galileen och Lilla triangeln och efter 1967 på Västbanken och i Gaza. På synnerligen kort tid lyckades man emellertid även skapa en nation av alla de människor med helt olika bakgrund och erfarenheter som strömmade till I. Armén, Zahal, blev här en viktig smältdegel. Icke desto mindre uppstod en klyfta mellan ashkenaser, som dominerade samhällets alla områden, och sefarder, som ofta var konservativa och religiösa i traditionell judisk mening och kände sig främmande inför pionjridealen.

I. präglas starkt av sionismens ideologi och är därför främst en stat för judar. De 160 000 araber som stannade kvar och som 2003 uppgick till ca 1,2 miljoner är israeliska medborgare men av arabisk nationalitet. Av säkerhetsskäl gör araberna inte militärtjänst. Till 1966 lydde stora arabiska områden under militärt styre baserat på undantagslagar som briterna införde 1945 mot det judiska motståndet. Samma lagar används sedan 1967 mot palestinskt motstånd i de ockuperade områdena.

Pionjäreernas ideologi dominerade den nya staten men fick under Ben-Gurion, som till sin avgång 1963 utgjorde en stabiliserande kraft i landets politik, ett mer vidgat innehåll. Tonvikten lades på "staten", inte på socialismen, i arbetet på att skapa en livsduglig stat politiskt, ekonomiskt och socialt. Den egalitära staten förblev däremot en dröm. Inte minst viktigt var att trygga landets säkerhet genom dels ett starkt försvar som skulle kunna motstå varje kombination av fientliga arabstater, dels ett godkännande av landets gränser. I. har dock aldrig definierat var dessa gränser skall gå.

Med den stora segern i sexdagarskriget 1967 fick I. kontroll över hela Palestina (samt Sinai och Golan; se sexdagarskriget). Det arabiska Jerusalem annekterades omedelbart, och 1980 förklarades Jerusalem vara I:s eviga och odelbara huvudstad. Att få tillträde till judendomens alla heliga platser var för de flesta judar en oerhörd upplevelse. Snart ställdes krav på att få upprätta judiska bosättningar på ockuperade områden eller administrerade territorier som det officiellt hette. Arbetarregeringen var dock inte beredd att acceptera en öppen bosättning utan såg formellt ockupationen som provisorisk i väntan på fredsförhandlingar. Men den hade svårt att motstå det ökande antal som ansåg I. ha självklar rätt till "Landet Israel" och tillät i praktiken judisk bebyggelse, som dock motiverades med säkerhetsskäl. Religiösa bosättare i rörelsen Gush Emunim, som såg det som en gudomlig mission att kolonisera Västbanken och som talade om en obruten kontinuitet i det judiska folkets historia, drev också på och vann gehör bland stora grupper. Likud fortsatte bosättningspolitiken, men i ökad omfattning och med det uttalade målet att inte släppa kontrollen över områdena. Religiösa och nationella stämningar började alltmer sätta sin prägel på landets politik och fylla det ideologiska tomrum som uppstått sedan pionjärsocialismen spelat ut

sin roll, samtidigt som sionismen gavs nytt innehåll för att rättfärdiga kraven på "Landet Israel".

I:s invasion av Libanon 1982 ledde till öppen splittring i landet. För första gången ifrågasattes kriget och dess koppling till landets säkerhet. En fredsrörelse växte fram, Fred nu, som också krävde förhandlingar med palestinierna om de ockuperade områdenas framtid. Många ansåg fred och inre sammanhållning viktigare än "Landet Israel". Politiskt hade dessa krafter dock ingen framgång. I:s relationer med palestinierna började alltmer tära på landets enighet. Den palestinska revolten, intifadan, som bröt ut hösten 1987, och palestiniernas indirekta erkännande av I. och acceptering av en tvåstatslösning ett år senare, skärpte spänningarna. I:s brutala metoder för att få bukt med revolten urholkade dess förtroendekapital i väst. Palestiniernas stöd till Saddam Hussein under Kuwaitkriget blev en stor besvikelse för den israeliska fredsrörelsen, som dock har återupptagit sitt fredsarbete samtidigt som regeringen Shamir fram till sin avgång 1992 accelererade bosättningspolitiken. I slutet av 1980-talet kom nya invandrare i stora mängder, främst från Sovjetunionen. Bosättningspolitiken, som hade varit ett av de största konfliktämnena i relationen till grannländerna och palestinierna, blev mer restriktiv efter regeringsskiftet 1992. En ny plattform för fredsförhandlingar skapades.

Efter valet 1992 kunde Yitzhak Rabin bilda en regering ledd av Arbetarpartiet, och fredsprocessen tog ny fart. Den ekonomiska tillväxten ökade. Fredsprocessen led emellertid avbräck när först Rabin i november 1995 mördades av en judisk högerextremist och sedan Likud och dess ledare Benjamin Netanyahu styrte I. 1996–99 med ett hårdare säkerhetsbetonat program. Terroristdåd, utförda av

palestinska extremister, bidrog också till det försämrade läget. Under premiärminister Ehud Baraks regeringstid 1999–2001 genomfördes intensiva förhandlingar om fred med både Syrien och den palestinska myndigheten. Sedan förhandlingarna brutit samman år 2000 utbröt i september en ny palestinsk folkresning, al-Intifada al-Aqsa. Efter blodiga strider utlystes nyval, och i dessa led Barak i februari 2001 ett förkrossande nederlag. Segern för Ariel Sharon visade att en stor majoritet bland det israeliska folket nu hade förlorat tilltron till fredsprocessen. Sharons nya nationella samlingsregering förebådade en hårdare israelisk säkerhetspolitik. Efter ett ökande antal attacker av palestinska självmordsbombare, nu också inne i staten I:s hjärta, inledde den israeliska armén 2002 en brutal återockupation av palestinska städer och delar av de självstyrande palestinska områdena. Återockupationen mötte blott svagt palestinskt motstånd och milda internationella protester. USA stödde I:s rätt att försvara sig mot "palestinsk terror". Arbetarpartiet lämnade den nationella samlingsregeringen i oktober 2002, men led i valet till nytt parlament i januari 2003 ett förkrossande nederlag. Den s.k. fredsprocessen förefaller i dag (oktober 2003) vara helt död.

Beatrice Zeidler-Blomberg, Sune Persson

För en mer detaljerad redogörelse av händelserna i I. sedan 1996, se årsöversikterna under rubriken Ur årsbanden. Se även Statsskick och politik.

Israel–Palestina-frågan. Från NE.

Från www.ne.se 040113

Artikelrubriker

Israel–Palestina-frågan
Historisk bakgrund
Palestina brittiskt mandatområde
Palestina delas och och staten Israel upprättas
Arabisk–israeliska krig
Fred Egypten–Israel
Palestinsk befrielsekamp
Fredsförhandlingar och ny palestinsk intifada

Alla dessa artiklar ingår i följande sammanställning.

Israel–Palestina-frågan

Israel–Palestina-frågan, konflikten mellan staten Israel och dess judiska befolkningsmajoritet å ena sidan och de palestinska araberna å den andra. Konflikten gäller territoriellt ett område som båda sidor ställer anspråk på: för judarna är det Toras Eretz Yisrael, 'Landet Israel', för de palestinska araberna är det Falastin, 'Palestina'.

Sune Persson

Israel–Palestina-frågan **Historisk bakgrund**

Judarna påpekar att det i detta område redan före 1948 funnits två judiska stater: Sauls, Davids och Salomos kungadöme under 1000- och 900-talen f.Kr. samt hasmonéernas rike från mackabéerupproret 166 fram till romarnas erövring av Judeen 63 f.Kr. Efter ett stort judiskt uppror, som romarna slog ned, förstördes Jerusalems andra tempel 70 e.Kr. Det definitiva slutet för den judiska staten kom 135, när romarna krossade Bar Kokhbas uppror. Det är emellertid från år 70 som judarna räknar sin "förskingring", diaspora eller galut. Även i denna förskingring bevarade emellertid många judar sin religion, och de betraktade alltfört Landet Israel som sitt riktiga hemland.

1800-talets nationalism ledde bland Europas judar till framväxandet av en judisk nationalism, som från 1893 kom att kallas sionism. Sionismen var också en reaktion mot den allt våldsammare anti-semitismen i Europa. År 1897 bildades The World Zionist Organization. Sionismens mål blev att åt världens judar skapa ett hem i Palestina.

Sune Persson

Israel–Palestina-frågan **Palestina brittiskt mandatområde**

År 1917 erövrades Palestina från de dåvarande turkiska härskarna av britterna med stöd av arabiska nationalister. Områdets framtida öde avgjordes vid fredskonferenserna efter världskriget. År 1920 blev Palestina ett brittiskt mandat under Nationernas Förbund. I 1922 års mandattext intogs Balfourdeklarationen. I denna hade Storbritanniens utrikesminister Balfour 1917 förklarat sig se gynnsamt på sionisternas aspirationer och på grundandet i Palestina av ett nationellt hem för det judiska folket.

Det brittiska mandatstyret i Palestina och Balfours löfte till sionisterna sågs av araberna som ett svek mot brittiska löften till araberna givna 1915 och som ett svek mot de arabiska vapenbröderna. Arabernas förhoppningar om en stor, enad, självständig arabstat, omfattande även Palestina, grusades. Araberna kunde peka på att Palestinas befolkning till övervägande delen var muslimska araber. År 1910 uppskattades antalet judar i Palestina till endast 86 000 eller 14,3 % av totalt 600 000 invånare.

Under den brittiska mandattiden 1920–48 byggde judarna i Palestina upp sitt nationella hem. Genom judisk invandring, accelererad efter Hitlers maktövertagande 1933, ökade antalet judar i Palestina till 608 225, eller 33 %, 1946. Antalet muslimer angavs då av samma källa (Palestinas regering) till 1 076 783 (58,3 %) och de kristna till 145 063 (7,9 %). De palestinska araberna utgjorde 1946 följaktligen närmare 2/3 av landets befolkning. Den sionistiska kolonisationen av Palestina innebar även uppköp av jord och uppbyggandet av judiska jordbruk, skapandet av judiska industrier och av en mäktig

fackföreningsrörelse, Histadrut, samt av en underjordisk försvarskår, Haganah. Politiskt kom The Jewish Agency att fungera som judarnas förhandlingsorgan mot omvärlden.

Den arabiska reaktionen mot det brittiska mandatstyret och mot det sionistiska nationalhemsprojektet var negativ. Från 1920 krävde de palestinska arabiska ledarna, helt i enlighet med principen om folkens rätt till självbestämmande, en nationell regering i Palestina, vald av de arabisktalande. Det arabiska motståndet mot sionismen växte i takt med den judiska invandringen. Efter en arabisk revolt med gerilla-krigföring, som utbröt 1936, kom en stor del av Palestina under arabisk kontroll, men revolten slogs ned av brittisk militär 1938–39. Inför det annalkande världskriget utfärdade den brittiska regeringen 1939 en vitbok, som föreslog en oberoende palestinsk stat inom tio år, med judisk invandring begränsad till totalt ytterligare 75 000, så att judarna skulle uppgå till ca 1/3 av Palestinas befolkning.

1939 års vitbok avvisades av både judar och araber. Andra världskriget kom att innebära förintandet av större delen av den europeiska judenheten. Världsjudendomens centrum kom att förflyttas från Europa till USA. År 1942 krävde en sionistisk kongress i New York att Palestina skulle bli ett judiskt samväld (i praktiken en judisk stat, det s.k. Biltmoreprogrammet).

Sune Persson

Israel–Palestina-frågan

Palestina delas och staten Israel upprättas

Efter andra världskriget kunde det försvagade Storbritannien inte längre klara förvaltandet av Palestinamandatet, utan överlämnade 1947 frågan till FN. FN föreslog 29 november 1947 att Palestina skulle delas i en judisk och en arabisk stat, förenade i en ekonomisk union. Staden Jerusalem skulle ställas under FN:s förvaltarskap. Den föreslagna judiska staten skulle omfatta 55 % av Palestinas yta, den arabiska staten ca 44 %.

The Jewish Agency godtog FN:s delningsförslag. Palestinas araber och arabstaterna vägrade dock acceptera det och krävde, liksom tidigare, att Palestina skulle bli en odelad demokratisk, arabisk enhetsstat. Efter delningsresolutionens antagande gick palestinaarabiska gerillaförband, stödda av arabiska irreguljära styrkor från Syrien och Transjordanien, till anfall mot judiska mål i Palestina. I detta inbördeskrig svarade Haganah med motangrepp mot arabiska byar. De judiska underjordiska grupperna Irgun Zvai Leumi och Sternligan genomförde också bl.a. massakern i Deir Yasin. I april–maj 1948 avgjordes inbördeskriget till judarnas förmån. Den 14 maj 1948, dagen före det brittiska mandatets upphörande, utropade de judiska ledarna staten Israel. Den palestinaarabiska staten hade inte proklamerats, bl.a. beroende på den politiska oenigheten inom det arabiska lägret. I stället angrep reguljära förband från Egypten, Transjordanien, Syrien, Libanon och Irak samt symboliska trupper från Saudiarabien och Yemen 15 maj staten Israel. I det följande första arabisk–israeliska kriget lyckades Israel hösten 1948 besegra de svaga libanesiska och syriska styrkorna samt driva ut den egyptiska armén från hela Negevområdet.

De besegrade arabstaterna Egypten, Libanon, Transjordanien och Syrien ingick vapenstilleståndsavtal med Israel i februari–juli 1949. Förhandlingarna leddes av FN:s fungerande medlare Bunche (FN:s medlare Folke Bernadotte hade mördats i september 1948). De demarkationslinjer som fastställdes i vapenstilleståndsavtalen 1949 skall dock inte tolkas som definitiva territoriella gränser eller vara normgivande för en slutlig lösning av Palestinafrågan. Territoriellt hade kriget 1948–49 utökat staten Israels område till att, efter vapenstillestånden, omfatta ca 77 % av Palestinas yta.

För Palestinas araber innebar åren 1947–49 en total katastrof. Politiskt och diplomatiskt fick de efter nederlaget 1948 inte längre delta i förhandlingar om palestinafrågan. Den tilltänkta palestina-arabiska staten delades upp mellan Israel, Transjordanien och Egypten. De arabiskkontrollerade områdena väster om Jordanfloden (Västbanken) införlivades 1949 med Transjordanien. Egypten kontrollerade de facto militärt Gazaremsan. Demografiskt innebar krigshandlingarna att de palestinska araberna tvingades fly från sina hem i massiv skala. FN:s förlikningskommission uppskattade 1949 antalet palestinaarabiska flyktingar till 726 000, dvs. till närmare 2/3 av den totala palestinaarabiska befolkningen. De flesta av dessa fanns kvar i det arabiska f.d. Palestina, dvs. under jordanskt (280 000 på Västbanken) eller egyptiskt styre (190 000 flyktingar i Gazaremsan). Den palestinska flyktingfrågan skulle förbli ett olöst problem och därmed förpesta de arabisk–israeliska relationerna för framtiden.

Sune Persson

Israel–Palestina-frågan **Arabisk–israeliska krig**

Inbördesstriden mellan Palestinas judar och Palestinas araber utvecklades från 1948 till en konflikt mellan staten Israel och dess arabiska grannstater. Internt konsoliderades staten Israel. Externt misslyckades Israel och FN med att omvandla 1949 års vapenstilleståndsavtal till en permanent fred. I stället kom den arabisk–israeliska konflikten att ligga kvar på en hög spänningsnivå.

År 1956 utmynnade den brittisk–fransk–israeliska Suezkrisen i ett andra arabisk–israeliskt krig. Israels armé lyckades genom den s.k. Sinaioperationen i oktober 1956 besätta nästan hela Sinaihalvön. Efter intensiva debatter i FN och under hårda påtryckningar från främst USA tvingades dock Israel redan i mars 1957 utrymma både Sinai och den ockuperade Gazaremsan. En fredsbevarande FN-styrka förlades längs den egyptisk–israeliska vapenstilleståndslinjen.

I juni 1967 utbröt det tredje arabisk–israeliska kriget (se sexdagarskriget). Efter sex dagars strider hade Israels armé och flyg besegrat de egyptiska, syriska och jordanska styrkorna och vunnit en överväldigande militär seger. Israel ockuperade från juni 1967 hela det forna mandatområdet Palestina, nu även inbegripande Gazaremsan och Västbanken. Dessutom hade Israel från Syrien erövrat Golanhöjderna samt från Egypten hela Sinaihalvön. Israels nya eldupphörinjer, dvs. Golanbergen, Jordanfloden och Suezkanalen var idealiska ur försvarssynpunkt. Samtidigt ockuperade Israels armé nu ett område mer än tre gånger så stort som staten Israels egen yta med en befolkning om över en miljon potentiellt fientliga araber.

Den militära segern 1967 resulterade för Israel också i direkta territoriella tvister med Egypten och Syrien. År 1969 proklamerade Egyptens president Nasser ett "utnötningskrig" mot Israel för att befria de ockuperade områdena. Detta blodiga utnötningskrig 1969–70 kunde avblåsas genom amerikansk medling. Men i oktober 1973 (se oktoberkriget) slog Egypten och Syrien överraskande ut ett militärt angrepp mot Israel. Efter inledande arabiska framgångar lyckades Israels försvarsstyrkor även i detta femte arabisk–israeliska krig genomföra framgångsrika motoffensiver och erövra ytterligare egyptiska och syriska områden.

Vid detta krig hade de båda supermakterna, USA och Sovjetunionen, indragits genom luftbroar med vapenleveranser till Israel resp. Egypten–Syrien. Efter eld upphör inkallade de två supermakterna en fredskonferens till Genève i december 1973. Denna övergick dock omedelbart i bilaterala förhandlingar under amerikansk förmedling. FN sköts nu i bakgrunden, och USA övertog rollen som medlare. Utrikesminister Kissingers skytteldiplomati ledde 1974 till två avtal. I maj 1974 undertecknades ett israelisk–syriskt avtal som innebar ett tillbakadragande av alla israeliska militära styrkor till 1967 års eldupphörlinje och ett upprättande av en buffertzona (med en FN-styrka) mellan de israeliska och syriska förbanden på Golan. Efter 1974 års avtal har de israelisk–syriska eldupphörlinjerna respekterats. Israelisk–syriska strider har därefter utkämpats på libanesiskt territorium. Syrien har dock förblivit den verbalt mest antiisraeliska grannstaten och fram till 1991 års fredskonferens vägrat förhandla direkt med Israel.

Sune Persson

Israel–Palestina-frågan **Fred Egypten–Israel**

Kissinger lyckades också förhandla fram avtal mellan Israel och Egypten 1974 och 1975. I det sistnämnda förband sig Israel till reträtt från västra delen av Sinai. Kissingers steg-för-steg-strategi avlöstes därefter av Sadats och Begins direktdiplomati. Den 19 november 1977 anlände den egyptiske presidenten Sadat till Israel för det första arabisk–israeliska toppmötet sedan staten Israels tillkomst. På den amerikanske presidentens lantställe ingick Israel och Egypten 17 september 1978 två avtal (se Camp David-avtalen), ett om ramarna för fred mellan Israel och Egypten, det andra om ramarna för ett avtal om Västbanken och Gaza. Det slutgiltiga fredsfördraget mellan Israel och Egypten signerades i Washington 26 mars 1979. Enligt fredsavtalet drogs alla israeliska styrkor tillbaka från Sinai, och Egypten återfick suveräniteten över hela området. Fred och normala förbindelser skulle upprättas mellan de båda länderna. Den 25 april 1982 hade Israel utrymt hela Sinai och gränsen mellan Israel och Egypten demarkerats längs den forna gränsen mellan Egypten och mandatområdet Palestina. Normaliseringen mellan Israel och Egypten gick dock i baklås. De egyptisk–israelisk–amerikanska förhandlingarna om självstyre för Gaza och Västbanken avbröts 1982. Egyptens relationer med Israel har därefter karakteriserats som "kall fred". Egypten har erkänt staten Palestina och kritiserat Israels ockupationspolitik.

Sune Persson

Israel–Palestina-frågan **Palestinsk befrielsekamp**

De palestinska araberna, palestinierna, hade 1948 förpassats till den arabisk–israeliska konflikten marginal. Under 1950-talet byggde emellertid palestinier i exil upp Palestinas nationella befrielseorganisation, al-Fatah. Dess första operation mot Israel utfördes 31 december 1964. År 1964 hade arabstaterna tagit initiativ till bildandet av Palestinas befrielseorganisation, PLO. Denna stod i skuggan av arabländerna fram till deras förödmjukande nederlag i kriget 1967. PLO fick då ett kraftigt uppsving, och 1969 övertog de palestinska gerillaorganisationerna kontrollen över organisationen. PLO:s bas för gerillaoperationer mot Israel och av Israel ockuperade områden blev Jordanien. År 1970 hade PLO utvecklats till en maktfaktor i Jordanien, vilken öppet utmanade den regerande dynastins styre. I ett blodigt inbördeskrig 1970–71 krossade den jordanska armén de palestinska styrkorna, och PLO kastades ut ur Jordanien. Kung Hussein erkände dock 1974 PLO som laglig representant för det palestinska folket. År 1988 klippte Jordanien formellt av alla legala, administrativa och ekonomiska band med Västbanken. Jordaniens yta reducerades till det gamla Transjordanien, som före 1949.

Efter PLO:s fördrivande från Jordanien flyttade dess politiska och militära bas till Libanon. De palestinska gerillaraiderna mot Israel från libanesiskt territorium föranledde israeliska militära invasioner av Libanon 1978 och 1982. Vid den sistnämnda, i praktiken det sjunde arabisk–israeliska kriget, slog Israel ut syriska styrkor och PLO från södra Libanon samt ockuperade Libanon upp till, och inbegripande, Beirut. Med USA som tredje part slöt Israel 17 maj 1983 ett fördrag med Libanon som förklarade krigstillståndet mellan Israel och Libanon avslutat. Avtalet godkändes av Libanons parlament men

sades upp 1984, efter syriska påtryckningar, av Libanons president. År 1985 utrymde den israeliska armén större delen av Libanon men behöll kontrollen över en säkerhetszon i södra Libanon längs hela den israelisk–libanesiska gränsen.

Israel hade sålunda sedan 1980-talets början sammanhängande buffertzoner mot alla grannstater: en demilitariserad zon i Sinai mot Egypten, den ockuperade Västbanken mot Jordanien, den israelkontrollerade delen plus FN:s buffertzona på Golan mot Syrien samt säkerhetszonen i södra Libanon. Mot den ockuperade palestinska befolkningen har Israel emellertid inte kunnat skaffa sig säkerhet. I december 1987 utbröt en palestinsk folkresa, intifadan, i Gazaremsan och på Västbanken.

Det palestinska upproret tvingade PLO till nya initiativ. Den 15 november 1988 utropade det palestinska nationalrådet staten Palestina. Samtidigt gjorde PLO:s ordförande Arafat politiska utspel som åtminstone indirekt innebar erkännande av staten Israel och av en tvåstatslösning av Israel–Palestinafrågan.

Sune Persson

Israel–Palestina-frågan **Fredsförhandlingar och ny palestinsk intifada**

Intifadan aktiverade också USA i rollen av medlare i konflikten. Efter den militära segern i Kuwaitkriget 1991 lyckades USA sammankalla en konferens för fred i Mellanöstern i Madrid 30 oktober 1991. Här mötte för första gången staten Israels representanter direkt delegationer från Egypten, Syrien, Libanon samt en gemensam jordansk–palestinsk delegation. Dessa förhandlingar gick dock snart i baklås. Men hemliga möten i Norge resulterade i två israelisk–palestinska avtal i september 1993. I brev erkände Israels regering PLO som det palestinska folkets representant, samtidigt som PLO erkände staten Israels rätt att existera. Den 13 september 1993 undertecknades en principdeklaration om fred mellan Israel och PLO. I deklarationen fastställdes en förhandlingsstrategi och en tidtabell för hur det palestinska folket skulle få självstyre på Västbanken och i Gazaremsan under en övergångsperiod om högst fem år. Åren 1994–99 ingicks ytterligare israelisk–palestinska avtal, vilka stegvis utökade det palestinska självstyret. I januari 1996 kunde det palestinska folket på Västbanken och i Gazaremsan genomföra val till en exekutiv "president", rais , och till ett palestinskt råd. I maj 1996, efter de första två åren av övergångsperioden, inleddes formellt israelisk–palestinska förhandlingar om den slutgiltiga lösningen av Israel–Palestina-konflikten. Dessa gick dock i baklås under åren 1996–99, då Benjamin Netanyahu var Israels premiärminister. Efter Ehud Baraks valseger i Israel 1999 ingicks ett nytt israelisk–palestinskt avtal i Sharm ash-Shaykh i september 1999. Enligt detta skulle fram till september 2000 de återstående konfliktfrågorna lösas: den palestinska enhetens slutgiltiga ställning, gränsen mellan Israel och Palestina, Jerusalems status, de judiska bosättningsarnas framtid samt lösningen på flyktingfrågan. Under år 2000 skedde under amerikansk översyn

intensiva israelisk-palestinska förhandlingar om en slutlig lösning av konflikten. Dessa misslyckades dock. I stället började i september 2000 en ny palestinsk revolt, al-Intifada al-Aqsa. De följande blodiga striderna sågs av många som ett palestinskt befrielsekrig men också som slutet på den s.k. Osloprocessen.

Åren 2000–03 karakteriseras i stället av ett nytt lågintensivt israelisk-palestinskt krig. Från palestinsk sida har det viktigaste vapnet blivit självmordsbombare, som i en rad blodiga dåd dödat hundratals israeler, också inne i storstäderna i Israels hjärta. Från israelisk sida har de militära motattackerna blivit allt brutalare, inte minst sedan Ariel Sharon 2001 blivit Israels premiärminister. Under israeliska offensiver har de flesta palestinska städerna återockuperats, delar av den palestinska infrastrukturen slagits sönder och tusentals palestinier dödat. De internationella fredsanssträngningarna sker sedan 2002 under ledning av den s.k. Kvartetten (USA, EU, Ryska federationen och FN), men dess "vägkarta" har ännu inte (oktober 2003) lett till några genombrott i fredsförhandlingarna mellan israeliska och palestinska representanter.

De bilaterala förhandlingarna med Jordanien resulterade däremot i ett slutgiltigt fredsfördrag mellan Israel och Jordanien i oktober 1994. Förhandlingarna med Syrien och Libanon har hittills (oktober 2003) förblivit resultatlösa. Israel lät visserligen i maj 2000 sina trupper utrymma även säkerhetszonen i södra Libanon, men detta skedde ensidigt och utan någon överenskommelse med den libanesiska regeringen.

Jfr Israel (Modern historia) och Palestina.

Sune Persson

Karta

DN 040113 sid 23:

Syrien avvisar invit från Israel

JERUSALEM Syriens president Bashar Assad tackade på måndagen nej till den israeliske presidenten Moshe Katsavs inbjudan till Jerusalem. Israel är inte på allvar intresserat av nya fredsförhandlingar, anser Assad, som avfirar inviten som en "mediemanöver".

När president Assad i en intervju i New York Times i december förklarade att han var beredd att återuppta en fredsdiallog med Israel utbröt en häftig diskussion i den israeliska statsledningen.

Flera av ministrarna ansåg att detta var ett tillfälle som inte borde missas, eftersom Syriens ställning försvagats sedan USA störtat regimen i Irak. Andra förhöll sig avvaktande och menade att Assads framstöt enbart var ett försök att blidka USA och att de egentliga motiven var oklara.

PREMIÄRMINISTER SHARON, som är en av de främsta skeptikerna i denna fråga, sade på söndagskvällen att inga förhandlingar kommer att inledas innan Syrien stoppat sitt stöd till terrororganisationerna i Mellanöstern.

Israels regering har inte kommenterat president Katsavs initiativ på måndagsmorgonen, men Syrien är avvaktande inför de dubbla budskapen från israelerna.

Syrien och Israel befinner sig formellt i krig sedan Israel erövrade Golanhöjderna i sexdagarskriget 1967. Sedan dess har flera bosättningar byggts där och Golan är också ett viktigt jordbruks- och turistområde för israelerna. För fyra år sedan var en uppgörelse nära, som innebar att Israel skulle återlämna större delen av Golanområdet i utbyte mot fred.

Men syriernas dåvarande president, Bashar Assads far, kunde inte gå

med på att Israel skulle behålla en remsa längs Gennesarets norra strand. Bashar Assad har nu föreslagit att förhandlingarna fortsätter från den utgångspunkten, men israelerna vill börja om från början.

President Sharon har dock just nu fullt upp med att förklara sina planer när det gäller konflikten med palestinierna.

HAN HAR SAGT att om inte den totalt avstannade fredsprocessen leder framåt inom den närmaste framtiden, tänker han ensidigt lösa knuten genom att dra till baka arméstyrkorna från delar av den ockuperade Västbanken och upprätta en ny säker gräns mot palestinierna.

Det innebär att illegala bosättningsposter och vissa av de bosättningar som ligger långt inne på palestinskt område måste ges upp, och de som bor där får flytta till Israel. Israels biträdande premiärminister Ehud Olmert har sagt att det kan ske redan om ett halvår.

Den planen har väckt raseri både bland bosättarna och inom högerflygeln i regeringskoalitionen, som på söndagskvällen samlade 120 000 demonstranter i Tel Aviv till den hittills största protestmanifestationen mot Sharon.

PÅ MÅNDAGENSAMLADES parlamentet kneset för att höra Sharon redogöra för sin plan på begäran av en grupp knesetledamöter. Flera av högerpartierna i regeringen har hotat med att rösta emot planen, som enligt deras uppfattning är ett svek mot staten Israel.

Sharon gav inga närmare besked om detaljerna i planen men lovade att varje steg ska diskuteras grundligt både inom regeringen och med USA. Men i första hand gäller fortfarande den USA-stödda "färdplanen för fred", sade han.

LOTTA SCHÜLLERQVIST

lotta.schullerqvist@dn.se